

Voorwoord

Søren Kierkegaard was één van de eerste filosofen die uitvoerig schreef over angst. In zijn werk in 1844 gepubliceerde werk *Het Begrip Angst* (originele titel *Begrebet Angst*) ging hij onder het pseudoniem Vigilius Haufniensius uitgebreid in op wat angst is, hoe we er mee om moeten gaan en wat het ons kan opleveren.¹ Allereerst trok hij een scheidslijn tussen enerzijds ‘vrees’ en anderzijds ‘angst’. Waarin vrees zich van angst onderscheidt, is dat het zich richt op een concrete bedreiging; het refereert altijd aan iets bepaalds, zoals een vrees voor de tandarts of een vrees voor spinnen. Angst echter, zoals Kierkegaard het mooi heeft verwoord: “[is] de werkelijkheid van de vrijheid als mogelijkheid tot de mogelijkheid.”² Met andere woorden: angst heb je altijd voor iets onbepaalds, voor iets wat niet concreet is.

Het Nederlandse woord ‘angst’, het Deense ‘angest’ en het Duitse ‘Angst’ hebben ervoor gezorgd dat ‘angst’ in de Engelse taal geïntroduceerd werd. Het betekent zo veel als een sterk gevoel van nervositeit, een gevoel van bezorgdheid omtrent je levenssituatie, veelal ontstaan als gevolg van een situatie waarvan de uitkomst onzeker is.³ Binnen het existentialisme, een filosofische stroming die modieus werd in de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw, werden de ideeën van Kierkegaard verder uitgewerkt. Dit is terug te zien in de werken van onder meer Martin Heidegger en Jean-Paul Sartre.⁴ Sartre stelt bijvoorbeeld dat angst hoort bij het bestaan van de mens. Angst ontstaat met elke mogelijkheid die zich voordoet doordat het subject niet weet hoe hij zal reageren op het onbekende. De toekomst ligt open, wat betekent dat een mens keuzes dient te maken. Omdat niet van tevoren bekend is hoe het leven dan loopt, maken de mogelijkheden voor de toekomst het subject altijd angstig. Angst lijkt op deze manier inderdaad wezenlijk voor de mens. Net als de loop van een mensenleven ligt ook de geschiedenis van te voren niet vast. Hoe speelt angst een rol in de geschiedenis?

Het voorliggend themanummer van *Groniek* is gevuld met drie artikelen over het begrip ‘angst’ en een extra dik supplement.⁵ In het eerste artikel gaat H.W. Von der Dunk in op hoe verschillende vormen van angst een rol spelen in de geschiedenis. Zo refereert Von der Dunk aan de angstgolf ten tijde van de “Grande Peur” in Frankrijk in augustus 1789, maar tevens aan de Irakoorlog, die volgens hem ook deels ingegeven was doordat G.W. Bush angst gebruikte als politiek middel. Tevens gaat hij in op het

veranderende begrip ‘massa’ en hoe er in de bovenlagen van de samenleving in de twintigste eeuw angst heerste voor de grote massa.

Roger Markwick heeft in het verlengde van dit onderwerp een artikel geschreven waarin hij aantoont hoe angst voor de censuur van het totalitaire regime in Sovjet Rusland van grote invloed is geweest op historici. Met prachtige voorbeelden en anekdotes laat hij zien hoe historici functioneren wanneer zij in hun vrijheid beperkt worden.

Vervolgens gaat Richard Landes in op de angst voor millenniumbewegingen, bewegingen die het einde van de tijd propageren en verheerlijken. Met overeenkomsten en verschillen tussen de millenniumwisseling van het jaar 1000 en het jaar 2000 laat Landes zien dat een angst voor de globale jihadistische islam wel degelijk gegrond zou kunnen zijn.

In de supplementsrubriek ‘Discordia’ betoogt Sjoerd Griffioen dat ‘speculatieve geschiedfilosofie’ niet per definitie van de hand gedaan dient te worden, omdat het niet louter gebaseerd is op historisch bewijs, zoals het historisme. Aan de hand van twee casus over de relatie tussen de westerse moderniteit en haar christelijke verleden probeert hij aan te tonen dat speculatieve geschiedfilosofie wel degelijk een meerwaarde kan bieden indien het begrepen wordt als een filosofische diagnose.

Vervolgens pleit Peter Raedts er in dezelfde supplementsrubriek voor dat er over de middeleeuwen een nieuw verhaal gehouden moet worden. Volgens hem wordt de middeleeuwse geschiedschrijving steeds meer het domein van specialistische historici, terwijl vele eigentijdse maatschappelijke en politieke vraagstukken geduid zouden kunnen worden aan de hand van de middeleeuwen. Hij eindigt zijn pleidooi dan ook met een aantal suggesties ten behoeve hiervan.

In het derde supplementsartikel onderzoekt Kevin de Kuyper voor de rubriek ‘Historisch Erfgoed’ wat de rol was van de ME'ers die namens de politie deelnamen aan het beëindigen van de beruchte gijzelingen van 1977 door Molukkers in Drenthe. Aan de hand van literatuur- en archiefonderzoek en met name interviews concludeert Kuyper dat de rol die de ME'ers hadden dan weliswaar niet heel spannend, maar wel erg belangrijk was voor bewakingswerkzaamheden.

Daarna bespreekt en analyseert Tom-Eric Krijger, wederom voor ‘Historisch Erfgoed’, de reacties uit staatkundig protestantse kringen op de zogeheten ‘Anjerrevolutie’ die een einde maakte aan de door António de Oliveira Salazar in de jaren 1930 vormgegeven corporatieve inrichting van de Portugese maatschappij.

Tot slot betoogt Marijn Rombouts in ‘Hoog van de Toren’ aan de hand van het geschiedfilosofische concept ‘presence’ dat muziek bij uitstek geschikt is voor het blootleggen van de discontinuïteiten in een mensenleven. Muziek maakt vervolgens het verleden present en draagt daarmee bij aan een bewustwording van het persoonlijke verleden.

De redactie van *Groniek* wenst u veel leesplezier toe.

Noten

1. Zie voor een Nederlandse vertaling: Vigilius Haufniensis (Søren Kierkegaard), *Het begrip angst: Een eenvoudige psychologische overweging, die verwijst naar het dogmatische probleem van de erfzonde* (Budel: Damon, 2009).
2. Idem, 47.
3. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/angst> (geraadpleegd op dinsdag 2 december 2014).
4. Veel filosofen die als ‘existentialist’ gekenmerkt worden heb indertijd zelf expliciet afstand genomen van de term, waaronder Martin Heidegger en Albert Camus.
5. Vanwege auteurs die deadlines niet zijn nagekomen en het feit dat andere artikelen al langere tijd op de plank lagen, heeft de redactie van *Groniek* in overleg met haar redactieraad er voor gekozen om het 201ste nummer uit te brengen met slechts drie thema-artikelen en een extra rijk gevuld supplement.